

Asiakkaan valinnanvapaus sosiaali- ja terveyspalveluissa

Sote-uudistuksen tavoitteena on varmistaa ihmisille yhdenvertaiset ja nykyaikaiset sosiaali- ja terveyspalvelut järkevillä kustannuksilla. Osana uudistusta lisätään asiakkaiden valinnanvapautta sosiaali- ja terveyspalveluissa. Sitä varten on tarkoitus säätää valinnanvapauslaki. Lain tavoitteena on, että valinnanvapaus lisää asiakkaan vaikutusmahdollisuuksia, nopeuttaa palveluun pääsyä ja parantaa palvelujen laatua ja kustannusvaikuttavuutta. Tarkoituksena on vahvistaa erityisesti asiakasta lähellä olevia sosiaali- ja terveyskeskusten ja hammashoitolojen palveluja (perustason palvelut).

Asiakas voi valita nykyistä monipuolisemmin

Valinnanvapaus laajenisi vuoden 2019 alusta. Tällöin asiakas voi valita aiempaa monipuolisemmin omaan tilanteeseensa sopivia palveluja. Voit valita nykyistä laajemmin sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajan ja sen toimipisteen valinnanvapauden piiriin kuuluvissa palveluissa. Voit valita maakunnan omistaman yhtiön, yksityisen yrityksen tai järjestön tarjoaman palvelun. Asiakasmaksu on kaikissa sama.

Perustason palveluissa voit valita sote-keskuksen ja hammashoitolan

- Vuonna 2019 valinnanvapaus laajenisi niin, että voit valita nykyistä vapaammin sosiaali- ja terveyskeskuksen, josta saat hoitajan ja lääkärin palveluita sekä sosiaalipalveluihin liittyvää neuvontaa. Lisäksi voit valita erikseen hammashoitolan. Vuoteen 2021 mennessä sote-keskusten palvelut laajenevat. Sote-keskuksiin on tarkoitus tuoda myös erikoislääkäreiden vastaanottoja ja lyhytaikaisesti tarvittavia sosiaalipalveluja.
- Voit valita sote-keskuksen ja hammashoitolan koko Suomen alueelta 1.1.2019 alkaen. Valinta tehdään listautumalla itselle sopivan sote-keskuksen tai hammashoitolan asiakkaaksi. Jos maakunnassa aloittaa valinnanvapauslain mukaisia sote-keskuksia ja hammashoitoloita heti 1.1.2019 alkaen, voit listautua asiakkaaksi jo kaksi kuukautta aikaisemmin. Maakunta ohjeistaa asukkaitaan tarkemmin, miten listaudutaan asiakkaaksi internetissä tai muutoin kirjallisesti.
- Tarvittaessa saat apua valinnan tekemiseen. Valinnanvapaus on vapaaehtoista. Jos henkilö ei tee valintaa, maakunta huolehtii henkilön listaamisesta lähinnä olevan sote-keskuksen ja hammashoitolan asiakkaaksi.
- Voit vaihtaa palvelun tuottajaa aikaisintaan vuoden päästä edellisestä valinnasta.
- Tarvittaessa sosiaali- ja terveyskeskus tai hammashoitola ohjaa sinut muihin palveluihin.
- Palveluntuottaja voi myöntää sinulle maksuseteleitä, joita voit käyttää muiden palveluntuottajien tarjoamiin yksittäisiin toimenpiteisiin. Esimerkiksi voit saada sote-keskuksesta lääkärin lähetteen fysioterapiaan, ja saat maksusetelin, jolla valitset sinulle sopivan fysioterapeutin.

- Maksusetelin saatuasi voit valita nykyistä monipuolisemmin omaan tilanteeseesi sopivia palveluntuottajia. Voit valita niistä palveluntuottajista, jotka ovat rekisteröityneitä palveluntuottajarekisteriin. Näin varmistetaan palvelun laatu.

Voit saada asiakassetelin tai henkilökohtaisen budjetin

- Jos tarvitset palveluja, joiden tuottaminen ei kuulu sote-keskuksen tai hammashoitolan vastuulle, sote-keskus tai hammashoitola ohjaa sinut maakunnan palveluihin (esimerkiksi sosiaaliasemalle tai sairaalaan). Maakunnassa palvelujen tuottamisesta vastaa maakunnan liikelaitos.
- Maakunnallinen tuottaja arvioi tilanteesi ja sinulle tehdään asiakassuunnitelma. Sen perusteella saat palvelun suoraan maakunnan toimipisteestä tai voit saada asiakassetelin tai henkilökohtaisen budjetin, jolla hankit tarvitsemasi palvelut.
- Asiakassetelillä ja henkilökohtaisella budjetilla voit valita niistä palveluntuottajista, jotka ovat rekisteröityneitä palveluntuottajarekisteriin koko Suomen alueella.
  - Asiakassetelillä voit esimerkiksi hankkia kotipalvelua tai valita leikkaavan sairaalan.

- Vanhus- ja vammaispalvelujen asiakkaana voit saada henkilökohtaisen budjetin. Tällöin voit asiakassuunnitelman mukaisissa palveluissa itse päättää, mistä hankit palvelut. Näin saat yksilölliseen tilanteeseesi sopivia palveluja. Henkilökohtainen budjetti laaditaan joko määräjäksi tai toistaiseksi voimassa olevaksi.
- Sinulla on mahdollisuus kieltäytyä vastaanottamasta tarjottua asiakasseteliä tai henkilökohtaista budjettia. Tällaisessa tilanteessa maakunnan liikelaitos vastaa sosiaali- ja terveystalvelujesi tuottamisesta muulla tavoin.
- Verkkopalvelut, asiakasneuvojat ja palveluohjaajat opastavat sinulle sopivien palvelujen valinnassa. Erytistä apua tarvitseva henkilö voi saada tukihenkilön, joka selvittää vaihtoehdot siten, että asiakas ymmärtää ja voi tehdä ratkaisut omaehtoisesti.
- Huoltaja tai muu laillinen edustaja valitsee alaikäisen asiakkaan puolesta palvelun tuottajan. 12 vuotta täyttänyt saa itse valita palvelun tuottajansa, jos hän ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan ja huolenpidostaan.

Näin käytät muita sosiaali- ja terveystalveluja

- Maakunnan liikelaitoksen toimipisteet tuottavat ne sosiaali- ja terveystalvelut, jotka eivät kuulu suoran valinnan palveluista vastuussa oleville sote-keskuksille ja hammashoitoloille. Asiakkaan valinnanvapaus koskee myös näitä maakunnan liikelaitoksen tuottamia palveluja.
- Voit valita koko maan alueelta maakunnan tuottamisvastuulle kuuluvissa palveluissa toimipisteen. Voit esimerkiksi valita sairaalan, jossa sinulle tehdään kiireetön leikkaus. Lähetteen laativa lääkäri opastaa sinua hoitopaikan valinnassa. Jos et itse halua valita toimipistettä, maakunta osoittaa sinulle lähimmän toimipisteen.
- **Kiireellistä hoitoa saa päivystyksistä ja sairaaloista kuten nykyisinkin.**
- Maakunnan tuottamissa palveluissa valinnanvapaus ei koske kouluterveydenhuoltoa eikä toisen asteen opiskeluterveydenhuoltoa. Nämä palvelut määräytyvät oppilaitoksen sijainnin mukaan.
- Samoin jatkossa on olemassa työnantajan kustantamaa työterveyshuoltoa sekä yksityisiä sosiaali- ja terveystalveluja, jotka asiakas maksaa itse. Valinnanvapauden ulkopuolella olevista yksityisistä terveystalveluista ei enää makseta sairausvakuutuskorvausta siirtymäajan jälkeen.

Maakunta järjestää verovarolla kustannetut sosiaali- ja terveystalvelut

- Sote-uudistuksessa erotetaan palvelujen järjestäminen ja tuottaminen. Maakunta on palvelujen järjestäjä, joka vastaa julkisesti rahoitetuista sosiaali- ja terveystalveluista alueellaan. Maakunta saa rahoituksen valtiolta, mutta päättää itsenäisesti rahan käytöstä.
- Maakunta voi tuottaa palveluja itse ja ostaa niitä yksityisiltä yrityksiltä ja järjestöiltä. Maakunnan itse tuottamat palvelut on erotettava maakunnan liikelaitokseen ja maakunnan omistamiin tytäryhtiöihin. Suoran valinnan palveluja tuottavat yksityiset ja kolmannen sektorin tuottajat sekä maakunnan omistamat yhtiöt.
- Maakunta vastaa siitä, että asukkaat saavat tarvitsemansa palvelut, ja että eri tuottajien palvelut ovat sujuvasti ja tehokkaasti yhteen toimiva kokonaisuus.

- Maakunta ei kilpailuta valinnanvapauden piirissä olevia palveluja. Palveluntuottajina voivat olla kaikki toimijat, jotka täyttävät kriteerit ja ovat valvontaviranomaisen palveluntuottajarekisterissä.
- Lisäksi maakunta tekee sopimukset suoran valinnan palveluntuottajien kanssa.
- Maakunta pitää julkista luetteloa tuottajista ja valvoo tuottajia.
- Maakunta päättää palvelustrategiassaan yksityisiltä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelun tuottajilta hankittavien palvelujen vähimmäismäärää koskevat tavoitteet.
- Maakunta voi halutessaan tarjota asukkaille laajempia valinnanvapauden palveluita kuin laki edellyttää. Maakunta voi laajentaa sote-keskusten palveluita. Maakunta päättää, missä palveluissa asiakasseteli otetaan käyttöön. Maakunta voi päättää ottaa käyttöön henkilökohtaisen budjetin muissakin kuin vammaisten ja vanhusten palveluissa.
- Lakiesityksen mukaan maakunnan pitää yhtiöittää omistamiensa sote-keskusten ja hammashoitoloiden palvelut vuoteen 2021 mennessä. Tuohon mennessä pitäisi myös laajentaa kaikkien sote-keskusten palveluvalikoimaa asiakkaan tilapäisesti ja lyhytaikaisesti tarvitsemilla palveluilla. Näitä palveluja ovat esimerkiksi sosiaaliryö, asumispalvelut, päihde- ja mielenterveystyö ja perheneuvolat. Maakunta voisi päättää, että sote-keskusten palveluihin kuuluu muitakin kuin pykälässä mainittuja palveluja.
- Maakunta tiedottaa asukkaiden oikeuksista ja etuuksista sekä neuvoo sosiaali- ja terveystalvelujen käytössä. Maakunta vastaa siitä, että asukkailla on saatavissa riittävä tieto valintojen tekemiseen sosiaali- ja terveystalveluissa.
- Maakunta päättää palvelun tuottajien rahoituksesta lain mukaan. Suoran valinnan palveluja tuottavat sote-keskukset ja hammashoitolat saisivat kiinteän korvauksen, joka perustuisi listautuneiden asukkaiden määrään ja tarvittaessa asiakkaan hyvinvointiriskiin. Korvausta täydennettäisiin hoidon ja palvelun onnistuneisuuden perusteella maksettavilla kannustimilla ja heikkoihin tuloksiin liittyvillä sanktioilla. Joissakin palveluissa voitaisiin käyttää myös osittain suoriteperusteisia korvauksia.
- Maakunta on sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas- ja potilastiedon rekisterinpitäjä.

Maakunnan tuottamat palvelut on erotettu maakunnan liikelaitokseen ja maakunnan omistamiin yhtiöihin

- Maakunnan liikelaitos tuottaa ne sosiaali- ja terveystalvelut, jotka eivät ole valinnanvapauden piirissä. Näitä ovat mm. useimmat sosiaalitalvelut, erilaiset seulonnat, kouluterveydenhuolto, vaativa erikoissairaanhoido ja laaja päivytyt. Liikelaitos voi tuottaa näitä palveluja itse tai kilpailuttaa ja hankkia ns. ostopalveluina.
- Maakunnan liikelaitos arvioi asiakkaan palveluntarpeen silloin, jos sote-keskuksen tai hammashoitolan palvelut eivät riitä asiakkaan tilanteen hoitamiseen. Maakunnan liikelaitos voi tuottaa palveluja asiakkaalle itse tai myöntää asiakkaalle palveluiden hankintaa varten asiakassetelin tai henkilökohtaisen budjetin. Maakunnan liikelaitos ei voi itse tuottaa palveluja maksusetelillä, asiakassetelillä tai henkilökohtaisella budjetilla.

- Jos maakunnan liikelaitos tarjoaa myös valinnanvapauden piirissä olevia sosiaali- ja terveyspalveluja, toiminta pitää siltä osin yhtiöittää. Maakunnan pitää siis yhtiöittää omat sote-keskukset ja hammashoitolat sekä asiakassetelillä annettavat palvelut.
- Asiakassetelillä ja maksusetelillä voi valita myös maakunnan omistaman yhtiön tuottaman palvelun.
- Maakunnan liikelaitos tekee viranomaispäätöksiä
- Maakunnan liikelaitos huolehtii palvelujensa yhteensovittamisesta yksityisen ja kolmannen sektorin palveluntuottajien kanssa.

Valinnanvapauspalveluja tuottavat maakunnan yhtiöt, yritykset ja järjestöt

- Valinnanvapauden piirissä olevia sosiaali- ja terveyspalveluja voivat tarjota maakunnan yhtiöt, yksityiset yritykset ja kolmannen sektorin toimijat, kuten järjestöt ja säätiöt.
- Tuottajaksi voivat ilmoittautua kaikki toimijat, jotka täyttävät kriteerit ja ovat rekisteröityneitä.
- Kaikkien tuottajien on oltava liittyneenä Kanta-palveluihin. Kanta-palvelujen kautta asiakas- ja potilastiedot ovat tuottajan saatavilla palvelun toteuttamisen edellyttämässä laajuudessa.
- Maakunta tekee sopimuksen hyväksymiensä suoran valinnan palveluntuottajien kanssa (sote-keskukset ja hammashoitolat).
- Sairaalapalveluissa ja erityisen vaativissa sosiaalipalveluissa aiotaan edellyttää palveluntuottajilta olennaisten vaatimusten täyttämistä (akkreditointi tai sertifiointi). Näin varmistetaan palvelun laatu sekä asiakas- ja potilasturvallisuus.
- Asiakas voi valita suoraan sote-keskuksen ja hammashoitolan. Näiden palvelujen tuottaja voi tuottaa palvelut itse sopimuksin muiden tuottajien kanssa, hankkimalla palveluja toiselta palveluntuottajalta tai antamalla asiakkaalle maksusetelin, jolla asiakas voi itse valita palveluntuottajan. Tällöinkin suoran valinnan palvelun tuottaja (sote-keskus tai hammashoitola) vastaa aina yksittäisen asiakkaan saamasta palvelukokonaisuudesta, palvelujen laadusta ja kustannuksista.
- Sote-keskuksen ja hammashoitolanon ilmoitettava vaadittavat tiedot julkisessa verkossa. Tuottajien on otettava vastaan valikoimatta ilmoittautumisjärjestyksessä kaikki asiakkaiksi ilmoittautuvat, jos tuottajan enimmäisasiakasmäärä ei ole täynnä.
- Kaksikielisessä kunnassa sote-keskusten ja hammashoitoloiden on palveltava suomeksi ja ruotsiksi. Maakunta voi hakemuksesta myöntää poikkeusluvan, jos sijaintialueella on riittävästi toimipisteitä, joista asiakas voi valita ja käyttää äidinkieltään.
- Sote-keskuksen ja hammashoitolan on tehtävä toiminta-alueellaan maakunnan ja kunnan kanssa yhteistyötä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi.
- Tuottajan, joka tarjoaa asiakassetelipalveluita, maksusetelipalveluja tai henkilökohtaisella budjetilla annettavia palveluja, on ilmoitettava internetissä ajantasaiset tiedot palveluista sekä palveluihin pääsyn odotusajat.
- Palveluntuottaja vastaa palvelun tuottamisesta aiheutuneista virheistä ja niiden korjaamisesta omalla kustannuksellaan.
- Uudella lailla sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamisesta säädettäisiin oikeudesta tuottaa sosiaali- ja terveyspalveluja. Lailla halutaan varmistaa asiakkaan ja potilaan turvallisuus sekä laadultaan hyvät palvelut.

ASIAKKAAN VAIHEITTAISET VALINNAT
**Sote-keskuksen
ja hammas-
hoitolan valinta**

Asiakas voi valita maakunnan hyväksymän tuottajan ja sen toimipisteen kaikkialta Suomessa, raha seuraa asiakasta. Asiakas valitsee ja sitoutuu vuodeksi.

**Sote-keskuksen tai
hammashoitolan
myöntämä
maksuseteli**

Palveluntuottaja vastaa asiakkaan maksusetelillä hankkimista muista palveluista ja niiden kustannuksista.

**Maakunnan
liikelaitoksen
valinta**

Asiakas voi valita maakunnan liikelaitoksen ja sen toimipisteen kaikkialta Suomessa.

Hoito- ja palvelutarpeen arviointi

**Maakunnan
liikelaitoksen myöntämä
asiakasseteli tai
henkilökohtainen budjetti**

Asiakas voi valita asiakassetelillä tai henkilökohtaisella budjetilla hankittavat palvelut kaikkialta Suomessa.

Valinnanvapaus voimaan 1.1.2019

Uutta valinnanvapauslakia koskeva esitys annetaan eduskunnan päätettäväksi keväällä 2017. Lain on tarkoitus tulla voimaan vuoden 2019 alussa, jolloin maakunnat alkavat järjestää sosiaali- ja terveystalouden palvelut. Lakiesityksen mukaan maakunnilla olisi kaksi vuotta aikaa yhtiöittää ja siirtää sote-keskusten ja hammashoitolojen tuotettavaksi valinnanvapauslaissa määritellyt perustason palvelut.

Myös laajennetun perustason palvelujen pitäisi olla käytössä viimeistään 1.1.2021.

Lisätietoa

Projektijohtaja, alivaltiosihteeri Tuomas Pöysti, STM ja VM, p. 02951 63012

Ylijohtaja Outi Antila, STM, p. 0295 163 164

Ylijohtaja Kirsi Varhila, STM, p. 0295 163 338

